

דתנן: אלמנה לכהן גדול — נתארמלו או נתגרשו מן הנשואין, הרי אלו פסולות מלאכול בתרומה.

אבל אם נתארמלו או נתגרשו מן האירוסין, הרי אלו כשרות.

ומוכח מכך שלא פסלה המשנה את האלמנה שנתארסה לכהן גדול מן התרומה, שלגבי פסול כהונה, הולכים אחר נשואין ולא אחר אירוסין.⁽²⁾

אמר ליה רבי חייא בר יוסף לשמואל: לשוויה חללה — לא קמיבעיא לי, דביאה הוא דמשוויה חללה [לעשותה חללה, איני מסתפק, שודאי רק על ידי ביאה היא נעשית חללה].⁽³⁾

כי קמיבעיא לי רק לענין איסור בוגרת לכהן גדול.

כהן גדול שקידש את הקטנה [או נערה], ועד שלא נשאה, בגרה ארוסתו תחתיו —

טו-א מהו שהיא מותר לכונסה אחר שבגרה?

וצדדי הספק הם:

היות ונאמר "והוא אשה בבתוליה יקח" —

האם בתר, אחר הקיחה של אירוסין אזלינן, שהיא הקובעת את האיסור, ולכן, אם לקחה כשהיא נערה ונעשתה בוגרת לאחר האירוסין הרי הוא מותר לשאתה.

או דילמא בתר קיחה של נשואין אזלינן, והיות והיא בגרה קודם הנישואין, אסור לו לשאתה.⁽¹⁾

אמר ליה שמואל לרבי חייא בר יוסף: תניתיה, שנינו את פתרון שאלתך, במשנתנו, שהיא מותרת —

בתרומה דבי נשא מיתה, הלכך אין בזו סיוע שתאכל בתרומה דבי נשא מפני "הואיל" זה, שהרי אינם דומים כלל, אדרבה הם שני הפכים, זו שיטת רש"י.

1. כך מפרשת הגמרא בהמשך הסוגיא את ספיקו של רבי חייא, ורמזו לזה רש"י כאן בלשונו שכתב: בתר "קיחה" דאירוסין אזלינן.

2. כתבו התוספות בהבנת רש"י: שמואל ידע את האמת [כפי שענה רבי חייא לשמואל] שספיקו של רבי חייא היה האם מותר לכונסה משבגרה או לא, ולא אם נפסלת בתרומה משעת אירוסיה לכהן הגדול.

אלא, ששמואל מדמה את איסור הקיחה לאיסור חללה. וכן הבין הרשב"א בדעת רש"י. [וממה שכתב רש"י לשון "קיחה" בתחילת הסוגיא, נראה, שאף ידע שמואל את צדדי ספיקו

של רבי חייא כפי שהם באמת].

והתוספות פירשו את הגמרא שלא כרש"י, אלא, ששמואל הבין בדעת רבי חייא, שלענין האיסור לשאתה לאשה, ודאי אסורה היא לו היות וכבר בגרה קודם הנישואין. ולא נסתפק אלא אם חשובה היא כ"משתמרת לביאה פסולה" לפוסלה בתרומה, היות והביאה אסורה לו, או שמא כיון שהקדושין היו בהיתר אין זו "משתמרת לביאה פסולה".

ועל זה הוכיח שמואל ממשנתנו שמן הנשואין פסולות. וכיון שעיקר חללות הוא מן הנשואין — "סברא הוא דבתר נשואין אזלינן, אפילו הוו הקדושין בהיתר".

והריטב"א ביאר אף את דברי רש"י על דרך זה, וראה מאירי וערוך לנר.

3. כלומר: אם היה פסול חללה נעשה על ידי עצם הלקיחה, אכן יש להוכיח ממשנתנו, שלגבי

הדיוט את האלמנה, ונתמנה להיות כהן גדול
— הרי זה יכנוס. (4)

וכיון שמתור המילה "אשה" למדנו זאת,
אין מכאן ראייה לכהן גדול שאירס נערה
ובגרה תחתיו, שמותר לו לכונסה.

ותמהה הגמרא על הדחיה:

הרי **הבא נמי**, לגבי אירסה כשהיא נערה
ובגרה תחתיו, **כתיב "אשה"!**

הרי מאותו יתור של המילה "אשה", שאתה
למד ממנו היתר לכהן גדול שאינו נאסר
בארוסתו האלמנה כשנתמנה לכהן גדול
לאחר האירוסין, מהיתור הזה עצמו יש לך
ללמוד גם לענינו, שאם בגרה לאחר
האירוסין הרי הוא מותר בה?!

ומשנינו: אשה אחת יש לך לרבות מן
המקרא, **ולא שתיים!**

ולכן, אין אין אנו לומדים מיתור המילה
"אשה" אלא לכהן הדיוט שאירס אלמנה
ונתמנה להיות כהן גדול, ולא לכשאירס
נערה, ובגרה לפני שנשא אותה.

והוינו בה: **ומה ראייתך**, מנין לך לרבות מיתור
המילה "אשה" דוקא את זו שאירס אותה
כשהיא אלמנה ונתמנה אחר כך להיות כהן
גדול, ולא את זו שהיתה נערה בשעת
אירוסין ובגרה לפני נישואיה?

האירוסין, לא.

4. רש"י. ואילו המאירי [לקמן סא א בכיאר
המשנה] כתב: כך דרשו חכמים: "יקח אשה"
אפילו היה בה אישות לאחר. ואי זה? זה שאירס
את האלמנה כשהוא הדיוט.

ומשום שאני מסופק במה שאמרה תורה
בכהן גדול **"והוא אשה בבתוליה יקח"** —
מאי, מה היא כונת התורה?!

האם קיחה **דקרושין בעיניו**, שקיחת קידושיה
תהיה כשהיא נערה בתולה, ולא איכפת אם
יהיו נשואיה כשהיא בגרת, שנשרו בתוליה.

או קיחה דנשואין בעיניו שתיעשה כשהיא
נערה בתולה? **אמר ליה** שמואל לרבי חייא:
הא נמי, גם הפתרון לשאלה זו, **תניתיה**,
שנינו אותו במשנתנו:

דתנן: **אירס** כהן הדיוט **את האלמנה**, ואחר
כך **נתמנה להיות כהן גדול**, הרי זה **יכנוס!**
הואיל וכבר היתה מאורסת לו האלמנה
בשעה שנתמנה לכהן גדול.

ויש לנו ללמוד מכאן, שהוא הדין אם
התבגרה לאחר שאירסה, שמותר לכהן
הגדול לכונסה.

ודוחה הגמרא את הראיה:

שאני התם, באלמנה לכהן גדול, **דכתיב** בה
"**כי אם בתולה מעמיו יקח אשה**".

והמילה "אשה" מיותרת היא, שהרי היה
הכתוב יכול לומר "כי אם בתולה מעמיו
יקח".

אלא, בא יתור הכתוב ללמד, שאם אירס כהן

פסול כהונה אין מתחשבים בלקיחת אירוסין
אלא בלקיחת נשואין, והוא הדין לגבי כהן גדול.
אבל כיון שלגבי פסול חללה — שהוא
הנידון במשנתנו — אין הדין תלוי בלקיחה אלא
בביאה, הרי ודאי שדוקא מן הנשואין, אחר
שנבעלה, הוא שנעשית חללה, אבל מן

ולא ישא את הבוגרת, הואיל וכלו בתוליה
[מקצת בתוליה. תוספות].

רבי אלעזר ורבי שמעון מכשירין בבוגרת.

ועוד אמרו רבי אלעזר ורבי שמעון: לא ישא
כהן גדול את מוכת עץ. (6)

ומשנינן: הא — נערה שבגרה — אישתני
גופה בין אירוסין לנישואין, ולפיכך אסורה
היא.

הא — כהן גדול שנתמנה בין אירוסין
לנישואין — לא אישתני גופה של האשה
בין אירוסין לנישואין, ולפיכך יכנס. (5)

מתניתין:

כהן גדול לא ישא את האלמנה, בין שהיתה
אלמנה מן האירוסין, ובין שהיתה אלמנה מן
הנישואין.

גמרא:

תנו רבנן: כתיב בכהן גדול "אלמנה,
וגרושה, וחללה זונה — את אלה לא יקח".

הגדול, וכל האיסור הוא רק בעילה בקדושיין.
ואולם דעת הרבה ראשונים, שאף בביאה דרך
זנות עובר בעשה, ראה בזה במשנה למלך
[איסורי ביאה יז טו, ובפרק יח ב].
ובמשנה למלך ריש הלכות מכירה, הסתפק
לדעת הרמב"ם אם האיסור הוא דוקא על ידי
נישואין או די בקידושין לבד, ורצה לומר
שהאיסור הוא על ידי נישואין בלבד, והביא סעד
לזה ממסקנת הגמרא דאזלינן בתר נישואין,
ואולם הסיק שדי בקדושיין.

6. שיטת רש"י היא, שגם דין זה, מדברי רבי
אלעזר ורבי שמעון הוא, אבל חכמים חלוקים
עליו, וכמבואר בדבריו בעמוד ב בד"ה וכ"ת,
ובד"ה כשרה [וראה רש"ש שם], ובדף ס א ד"ה
ומוכת עץ.

ואולם הריטב"א כתב על דברי רש"י בעמוד
ב בד"ה כשרה: ואינו מחוור, דכולי עלמא פסלי
במוכת עץ, וסתמא דמתניתין, בלא שום פלוגתא,
"ולא ישא את מוכת עץ".

והמאירי חילק את המשנה, ודין זה, ש"לא
ישא את מוכת עץ" חיבר עם המשנה הבאה.

5. לשון רש"י: בוגרת נשתנה גופה מן אירוסין
לנישואין, אלמנה לא נשתנית. ומשמע כוונתו
שלא נשתנה גופה בין אירוסין לנישואין, וכן
נתבאר בפנים. וראה מה שכתבו התוספות.

וכתב הריטב"א: סברא הוא, אלמנה שלא
אישתני גופה, אמר הכתוב שתהא בחזקתה
שקדשה בהיתר, שהיות ולא אשתני גופה בין
קדושין לנישואין לא ישתנה דינא, מה שאין כן
בבוגרת, שאישתני גופה.

ובמשנה למלך [יו יז מאיסורי ביאה] כתב
שעיקר החילוק הוא, היות וכשנעשה כהן גדול
לאחר שאירס אשה לא נשתנה גופה של האשה
משעת הקדושין לשעת הכניסה, אלא "נשתנה
גופו", בכך שהוא נהיה כהן גדול. אבל כשקידש
כהן גדול נערה ובגרה תחתיו, האיסור בא מחמת
שנשתנה גופה. ואולם הקשה על דבריו מדברי
התוספות כאן, וראה אריכות שם, ובחזון איש
סימן יד ס"ק ה וס"ק י.

ונחלקו הראשונים באיסור בעולה ובוגרת
לכהן גדול:

דעת הרמב"ם, כפי שפירשה המגיד משנה
[איסורי ביאה יט ד], שעל ביאת בעולה בדרך
זנות, שלא על ידי קדושין, אין מוזהר הכהן

בין אלמנה מן האירוסין, ובין אלמנה מן הנישואין הכתוב מדבר.

ומקשינן: פשיטא, שהרי בתורה נאמר "אלמנה" סתם?!

ומשינין: יש חידוש בדברי המשנה.

כי מהו דתימא, הייתי אומר שיש לילף, ללמוד בגזירה שוה "אלמנה" — "אלמנה" מתמר, שנאמר בכהן גדול "אלמנה לא יקח", ונאמר בתמר, אלמנת ער ואונן בני יהודה, "שבי אלמנה בית אביך" —

מה להלן, בתמר, מדבר הכתוב באלמנה מן הנישואין,

אף כאן, באיסור אלמנה לכהן גדול, הכתוב מדבר באלמנה מן הנישואין. (7)

אבל אלמנה מן האירוסין — אינה אסורה לו.

קא משמע לן משנתנו, שאף אלמנה מן האירוסין אסורה לו, ולא לומדים בגזירה שוה מתמר.

ומקשינן: ואימא הכי נמי! ? מנין לנו שלא ללמוד גזירה שוה מתמר?

ומשינין: היות ויש היקש בין אלמנה לגרושה, שנאמר בכהן גדול "אלמנה וגרושה וחללה זונה — את אלה לא יקח".

ולכן, יש לנו ללמוד שאיסור אלמנה לכהן גדול הוא דומיא דגרושה, שאף היא אסורה לו:

מה גרושה — בין מן האירוסין בין מן הנישואין הרי היא אסורה לו, שהרי אין ללמוד בה גזירה שוה כל שהיא.

אף אלמנה — בין מן האירוסין בין מן הנישואין אסורה לו. (8)

שינינו במשנה: ולא ישא את הבוגרת:

תנו רבנן: נאמר בכהן גדול "והוא אשה בבתוליה יקח".

פרט לבוגרת, שכבר כלו לה בתוליה, דברי רבי מאיר.

רבי אלעזר ורבי שמעון מכשירין בבוגרת.

והוינן בה: במאי קמופלגי, מהו יסוד מחלוקתם?

ומשינין: נחלקו בדרש הפסוק "והוא אשה בבתוליה יקח".

7. כתב הרמב"ן, לעבור בלאו ועשה: לאו של אלמנה, ועשה של בעולה. ומבואר מדבריו ש"מן הנשואין" היינו לאחר ביאה, ואין די בחופה לבד.

8. הקשו התוספות: אדרבה נאמר מההיקש הזה לימוד הפוך: שיהיה דין הגרושה כמו האלמנה, ותהיה הגרושה אסורה עליו דוקא מן הנשואין? ותירצו, יש לומר שלחומרא מקשינן ולא

לקולא. וראה שם מה שתירצו עוד על קושיא זו. ורבינו עקיבא איגר תמה על תירוצם, שאין הכלל הזה שייך אלא אם כן אפשר להקיש לחומרא ולקולא, שבכי האי גוונא מקישים לחומרא. אבל כאן כיון שיש גזירה שוה מתמר ללמוד על אלמנה שאינה אלא מן הנישואין, הרי על כרחנו ללמוד על אלמנה שהיא רק מן הנישואין בגזירה שוה, ואז להקיש, ממילא, גרושה לאלמנה לקולא, ונשאר בצע"ג. וראה מה

לפי שהיה לו לכתוב לומר "והוא אשה בתולה יקח".

את הבוגרת. ושיהיו כל בתוליה קיימים, ולא נבעלה אפילו שלא כדרכה.

וכיוון שאמר הכתוב "בבתוליה", יש כאן שתי תוספות:

אלא, שנחלקו תנאים אלו בפירוש "בתולה" גרידא, האיך היא מתפרשת?

א. "בתוליה" ולא "בתולה".

האם אף הבוגרת שכלו מקצת בתוליה נכללת בה, או שהבוגרת אינה נכללת בה, ומחלוקת זו מביאה כל אחד מהם לפרש את שתי הדרשות הנלמדות מלשון "בבתוליה" באופן שונה: (9)

רבי מאיר סבר:

אילו היה אומר הכתוב "והוא אשה בתולה יקח" – אפילו בוגרת שיש לה מקצת בתולים משמע בכלל היתר הכתוב.

שאם היה הכתוב אומר "בתולה", היה משמע שדי בכך שיהיו לה מקצת בתולים, שגם אז היא קרויה "בתולה", ויכול הכהן הגדול לשאת אותה.

אבל כיון שאמר הכתוב "בתוליה", משמע שצריך שכל בתוליה יהיו קיימים, ומכאן אתה למד שבוגרת, שאין כל בתוליה קיימים, אלא רק מקצתן, אסורה לו.

ב. "בבתוליה", ולא "בתוליה".

וכשאמר הכתוב "בתוליה" [ולא בתולה], ללמד הוא בא, עד דאיכא כל הבתולים, ולאסור את הבוגרת [שהיינו מתירים אותה, אילו היה הכתוב אומר "בתולה"].

מתוספת האות ב"ת יש לנו ללמוד.

והואיל ונאסרה הבוגרת, (10) אין אתה יכול לומר שתוספת הבי"ת באה ללמד עד שיהו כל בתוליה קיימין, ואפילו שלא כדרכה, כיון

ומפשטות הכתוב משמע, שכל דרש, מכל תוספת הכתוב, בא להחמיר, ולומר שתהיה בתולה גמורה. והיינו, שתהא בתולה גמורה, שלא כלו אפילו מקצת בתוליה, ולאסור בכך

בתוליה קיימין ואפילו שלא כדרכה; דכיון ד"בתולה" ממעט בוגרת, כל שכן בעולה שלא כדרכה, הלכך כי אתא קרא למישרי אתא, וכדדרשינן.

ובקרבן אורה ד"ה ולפי הקשה, דנראה דהאי טעמא לחוד והאי טעמא לחוד, דבוגרת טעמא משום שכלו בתוליה, ואילו שלא כדרכה טעמא משום בעולה, וי"ל דאפילו אי בוגרת פסולה משום שאין לה בתולים, מכל מקום שלא כדרכה הרי היא כשירה משום דבתולה שלימה היא, ראה עוד שם.

שכתב בזה בערוך לנו ובמה שהביא מדברי הריטב"א.

9. נתבאר על פי פשטות לשון הגמרא; ואולם מלשון רש"י לקמן ס א ד"ה ה"ג למה, ולקמן ס ב ד"ה והא אמר, משמע, שיסוד מחלוקתם הוא אם "בתוליה" משמע לרבות בוגרת או למעט בוגרת, וצ"ע; ואולם מדברי התוספות ס ב ד"ה והא אמר, אכן משמע כפי שנתבאר בפנים.

10. ביאר רש"י: למיסר בעולה שלא כדרכה ליכא למימר מהאי קרא ולמידרש עד שיהו כל

שזאת היינו יודעים אף בלי פסוק, מקל וחומר מבוגרת, שהיא אסורה.⁽¹¹⁾

ובהכרח, מה שהוסיף הכתוב ב"ת בתחילת המילה ואמר "בבתוליה", להקל הוא בא ולא להחמיר. וללמד שרק במקום בתולים הקפיד הכתוב [רש"י כתובות צו ב]:

ורק בנבעלה כדרכה, אין, אכן היא אסורה לכהן גדול.

אבל אם נבעלה שלא כדרכה — לא נאסרת על הכהן הגדול.

ואילו רבי אלעזר ורבי שמעון סברי:

אילו היה אומר הכתוב "בתולה", בתולה שלימה היה במשמע, שהיא בלבד מותרת ולא בוגרת שכלו בתוליה.

ובהכרח, מה שאמר הכתוב "בתוליה" — להקל הוא בא ולא להחמיר. וללמד שאפילו בוגרת, שיש לה רק מקצת בתולים, בא הכתוב להתיר.

שאם לאסור את הבוגרת בא הכתוב, הרי ידענו זאת כבר מלשון "בתולה".

וכשאמר הכתוב "בבתוליה", ללמד הוא בא:

עד שיהיו כל בתוליה קיימין, בין בכדרכה בין שלא כדרכה.

אמר רב יהודה אמר רב: נבעלה שלא כדרכה הרי היא פסולה לכהונה, לכהן גדול, שאסור בבעולה.⁽¹²⁾

האונס את הבתולה חייב בשני דברים: לשלם קנס, ולקחתה לו לאשה, וכדברי הכתוב: "ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה. לא יוכל שלחה כל ימיו".

מתיב רבא ממה ששנינו בכרייתא:

"ולו תהיה לאשה" — באשה הראויה לו לאונס הכתוב מדבר.

פרט לאלמנה לכהן גדול, שאם כהן גדול אנס אלמנה בתולה — אין הוא לוקח אותה לאשה.

ופרט לגרושה וחלוצה לכהן הדיוט, שאם כהן הדיוט אנס גרושה בתולה — אין הוא לוקח אותה לאשה.⁽¹³⁾

ומדייק רבא: היכי דמי מה שאמרו פרט לאלמנה לכהן גדול? באיזה אופן אנס אותה הכהן הגדול?

ודעת המשנה למלך אינה כן, וכמו שהביא שם, ראה דבריו בהלכות איסורי ביאה יז ג.

12. אבל לכהן הדיוט אפילו כדרכה היא כשירה, שאין זונה אלא הנבעלת לאסור לה, רש"י.

13. לפי תירוץ הגמרא, הכריחו התוספות, שאין בכרייתא זו באה למעט מקנס אלא ממצות "ולו תהיה לאשה".

11. ביאר בקרן אורה: כל שנבעלה, ודאי מיפסלא לכהן גדול אפילו על ידי ביאה שאינה ראויה להשרת בתולים, כיון דחשיבא ביאה לשאר מילי, והיינו משום דלא מיקרי "בתולה" כל שנבעלה, וכמו שמצינו לשון של "בתולה" בקרקע, דכל קרקע שלא נעבדה מיקרי "קרקע בתולה". והכא נמי עיקר שם בתולה הוא באשה שלא נבעלה כדרכה, אבל שלא כדרכה עדיין נקראת בתולה, כיון דאין דרכה בכך ולא לזה עומד.